

Desiderata voor een competentiegerichte kwalificatiestructuur. Pleidooi voor een major-minor model in het middelbaar beroepsonderwijs

J. Geurts en W. van Oosterom, Axis, Delft 16 september 2003

1 Extra wensen vanuit herontwerp

De huidige kwalificatiestructuur gaat uit van het concept dat de arbeidsmarkt definieert welke beroepen te onderscheiden zijn en welke gevolgen dit heeft voor opleidingen. Sinds enige tijd is sprake van een vernieuwing van deze structuur: beroepseisen worden gedefinieerd in termen van competenties. De ratio hierachter is het besef dat op de arbeidsmarkt toegepaste kennis en vaardigheden hoger gewaardeerd worden en vooral ook de motivatie om zelf de eigen handelingsbekwaamheid up to date te houden. Ten behoeve van transparantie en duurzaamheid is afgesproken dat de nieuwe structuur een drastische reductie van het aantal kwalificaties zal kennen.

Sinds enige jaren is ook een ander proces gaande dat vraagt om een vernieuwing van de kwalificatiestructuur. Bedoeld wordt het proces van herontwerp middelbaar technisch beroepsonderwijs. Waar de huidige maar ook de competentiegerichte kwalificatiestructuur primair vertrekt vanuit de arbeidsmarkt vraag neemt het herontwerpproces bovendien de cursist als vertrekpunt. De cursist ook als vertrekpunt in het denken meenemen, is noodzakelijk om tegemoet te komen aan de vraag van de technische arbeidsmarkt, namelijk: hoe kunnen we meer jongeren motiveren tot een keuze voor techniek en tevens bevorderen dat jongeren deze keuze vasthouden dat wil bijvoorbeeld zeggen minder dan nu voortijdig uitvallen.

Vanuit de optiek van herontwerp wordt de ontwikkeling naar een competentiegerichte kwalificatiestructuur zoals boven omschreven zeer toegejuicht. Maar voor succesvol herontwerp is de noodzaak dat er tevens voldoende aandacht bestaat voor een aantal aanvullende wensen vanuit het perspectief van de cursist, het gaat om:

- Voldoende ruimte voor oriëntatie en keuzebegeleiding;
- Voldoende ruimte voor interdisciplinaire leertrajecten;
- Voldoende ruimte voor eigen (vrije) keuzes.

Om te kunnen voldoen aan zowel de steeds wisselende wensen van de arbeidsmarkt als ook aan de actuele behoeften van jongeren is een flexibele competentiegerichte kwalificatiestructuur voor het gehele mbo (niet alleen voor techniek) vereist. De gewenste

flexibiliteit is volgens ons aanwezig binnen een 50-30-20 benadering die in eerdere besprekingen tussen het ministerie van OCW en Axis over de noodzakelijke experimenteerruimte voor herontwerpprojecten aan de orde is geweest. Het ministerie heeft zich hierover toen positief uitgesproken.

2 Schets van een major-minor model

Wil de kwalificatiestructuur aan de hiervoor opgesomde desiderata kunnen voldoen dan zal deze volgens ons een rijke “blokkendoos” moeten zijn met landelijk erkende competentiedomeinen. De grootste blokken vormen de kerndelen van een competentiedomein (de major in een opleiding met 50% studiebelasting). Het initiatief voor de vorming van deze blokken ligt bij de kenniscentra. Ook zijn er kleinere blokken van 30 % studiebelasting. Dit zijn zogeheten minors die differentiatie of specialisatie bovenop een major mogelijk maken. Het initiatief tot de tot standkoming van minors kan ook door de regio worden genomen. Wel is evenals bij de major noodzaak dat de minor landelijk wordt gelegitimeerd. Voorts zijn er ook nog blokken van 20 % studiebelasting. Hierbij gaat het om de vrije studieruimte van een cursist ten behoeve van zijn/haar persoonlijke profilering. Iemand die het mbo afsluit heeft zo een opleidingstraject achter de rug van 50 – 30 – 20.

Het major-minor model vormt de grondstructuur van de 50 – 30 – 20 benadering. Afhankelijke van regionale situaties en wensen van de cursist zijn vele combinaties tussen majors en minors mogelijk. De keuzevrijheid is anders gezegd, groot. Te verwachten is dat vaak bekende wegen zullen worden gevolgd: vaste combinaties van majors met bepaalde minors komen dan relatief vaak voor, maar dit is geen noodzaak. Om aan nieuwe ontwikkelingen tegemoet te kunnen komen, zijn minder bekende leertrajecten evengoed mogelijk.

Voor alle duidelijkheid elk blok of het nu gaat om major of minor dient te bestaan uit een geïntegreerd geheel van beroeps-, maatschappelijke, doorstroom- en loopbaancompetenties op het juiste niveau.

Wanneer de kwalificatiestructuur deze openheid en flexibiliteit kent, kan het middelbaar beroepsonderwijs beter dan nu innovatief inspelen op zowel de veranderende wensen van cursisten als de wisselende vragen van de regionale arbeidsmarkt, terwijl zoals al gezegd, de eis van landelijke herkenbaarheid gehandhaafd blijft. Jongeren kiezen een sectorale major en kunnen zich door de minor binnen een sector specialiseren of juist voor differentiatie kiezen buiten de sector. Hierboven op is extra specialisatie of differentiatie mogelijk door de ruimte voor persoonlijke profilering. Deze 20% kan door de cursist (en

bedrijf waar hij/zij werkt) naar eigen keuze worden ingevuld. Er kan behalve voor een erkende beroepskwalificatie ook bijvoorbeeld worden gekozen voor de extra studie van een taal. Cursisten die nog niet goed weten wat ze willen, kunnen de vrije studieruimte (voor een deel) ook invullen door de tijd te besteden aan het keuzeprocess.

Het major-minor model maakt een onderwijssysteem mogelijk met de volgende kenmerken.

1. Niet een opleiding vormt langer binnen een ROC het centrale element in de onderwijsprogrammering, maar een individueel loopbaantraject dat bestaat uit een major, minor en een blok persoonlijke profilering via de vrije studieruimte. Duidelijk zal zijn dat deze onderwijsprogrammering vraagt om een wijziging van de huidige plannings-, inschrijvings- en bekostigingssystematiek. Zo zou gezocht moeten worden naar een globalere overheidsplanning (toespitsen op majors), naar een inschrijvingssystematiek die niet zo als nu gebonden is aan de keuze voor een bepaalde opleiding. Voorts is wenselijk dat de bekostiging innovatief gedrag op gebied van onderwijsprogrammering niet straft maar juist beloont.
2. Het ROC kent aan de voorkant een aantal instroomrichtingen die aansluiten bij de wereld van de cursist en bij de sectorale majors. Daarna kunnen brede/smalle/gecombineerde leertrajecten worden gekozen (zie als voorbeeld de opbouw Technodesign van het Da Vinci college en ook de herontwerpprojecten van het Friesland college.
3. Aan de uitstroomkant kent het ROC landelijk erkende diploma's naar graad (niveau) en naar aard (beroepsdomeinen). Het kan bijvoorbeeld gaan om: het junior bachelor niveau, dit is huidige niveau 3/4 , het junior professional niveau, dit is het huidige niveau 2/3 en om het niveau van assistent, dit is het huidige niveau 1/2 .
4. Per leertraject moet kleur worden bekend (zie de techniekexperimenten van het ROC Utrecht). Ten minste de helft van het traject dient kerncompetenties te bevatten van het belangrijkste beroepsdomein waarvoor cursist heeft gekozen (de major). Van de overige 50% kan 30% worden ingevuld met een minor-domein. Dit kan in het verlengde liggen van de major (specialiseren) maar mag ook een andere kleur zijn (differentiëren). De resterende 20% wordt naar eigen keuze ingevuld.
5. Tussen de voor- en achterkant kent het ROC een flexibele onderwijsprogrammering. De rode draad vormt de studieloopbaanbegeleiding. Deze begeleiding moet constant zorgen voor een goede afweging tussen persoonlijke wensen en behoeften en maatschappelijke vereisten. Het leren moet zo georganiseerd worden dat het mogelijk wordt persoonlijke leer- of loopbaantrajecten te volgen met landelijke erkenning. In een portfolio wordt de voortgang van het leer- of loopbaantraject van de cursist vastgelegd.

3 Experimenteerruimte

We pleiten ervoor in het actuele vernieuwingsproces van de competentiegerichte kwalificatiestructuur de desiderata die voortvloeien uit herontwerp, op te nemen. Omdat we ons kunnen voorstellen dat de uitvoerbaarheid vraagt om een fasering, zou de eerste fase kunnen bestaan uit het geven van experimenteerruimte aan ROC's en kenniscentra over de volle breedte van het middelbaar beroepsonderwijs voor het maken van een voldoende flexibele nieuwe kwalificatiestructuur.

Het geschetste major-minor model met hier bovenop de vrije studieruimte (50 – 30 – 20) zou het uitgangspunt dienen te vormen voor de vormgeving van deze eerste fase. Aan de experimenten kan als eis worden gesteld dat ze met een catalogus bijhouden welke leer- of loopbaantrajecten worden aangeboden en gevolgd (sectorale, intrasectorale en intersectorale combinaties van majors en minors). Wanneer ook wordt verantwoord waarom gezien persoonlijke behoeften van cursisten en regionale arbeidsmarktbehoeften gekozen trajecten wenselijk zijn dan kan de catalogus een belangrijke brug slaan naar een volgende fase in de vernieuwing van de competentiegerichte kwalificatiestructuur.

4 Een gezamenlijke innovatiecommissie

Voor het toekennen en toetsen van de herontwerpexperimenten in het gehele mbo zou het wenselijk zijn als ROC's en kenniscentra samen een innovatiecommissie-kwalificatiestructuur in het leven roepen; naast landelijke ontwikkelingen kan zodoende ook de regionale dynamiek goed in beeld komen. De kennismaatschappij vraagt immers ook van het middelbaar beroepsonderwijs eerder een proactieve dan reactieve opstelling ten opzichte van maatschappelijke ontwikkelingen. Meer nadruk op innovatie van de structuur komt hieraan tegemoet. Vooral het in goed samenspel ontwikkelen en erkennen van minors zien we als een instrument voor ROC's en kenniscentra om de kwalificatiestructuur actueel en bij de tijd te houden. We kunnen ons voorstellen dat de status van deze commissie vraagt om een onafhankelijke voorzitter, deelname aan de commissie van enkele externe deskundigen met een sterk gevoel voor zowel arbeidsmarktontwikkelingen als jeugdculturen en aan ROC's en kenniscentra kan worden gevraagd om bij de samenstelling van hun afvaardiging uitdrukkelijk aandacht te besteden aan een sectoroverstijgende ofwel intra/intersectorale inbreng.